

A Lelkes művészcsalád kiállítása Csepelen

A kezdet, az első szó legyen a kiállítás címének dicsérete: *örökítés*. Ez a kifejezés nem egy determinista, fatalista kapcsolatra, láncolatra utal, hanem egy bonyolultabb, áttételesebb folyamatra. Nem feltétlenül egy *örökség folytatásáról* van szó, hanem örökítésről. Valamit valakik átadtak, ám hogy az folytatódik-e vagy sem, az egy kérdés. S máris a dolgok közepében vagyunk. Bár Czeizel Endre már nincs közöttünk (aki egyébként hasonló bemutatkozását korábban nyitotta a családnak), mindig is felmerült, felmerül a kérdés: öröklődik, öröklődhet-e a művészi tehetség? S a válasz az lehet: a tehetség nem, hiszen az egyszeri és lehet, hogy megismételhetetlen, de sok szinonimát találhatunk, s ezeket az *adottság*, a *képesség*, az *érzékenység* és – döntő! – *az életmód*, az életvitel és a *minta* kifejezésekkel jelölhetünk.

Évszázadokon keresztül az ifjabb generáció a szülői mesterséget folytatta. Kilépni nem hogy nem lehetett, nem is volt szabad. Valódi dinasztiák jöttek létre, sajátos zárttsággal, melyek szigorú rendje talán az elmúlt száz évben bomlott fel és a II. világháború után ösztönözték is a váltást. Társadalmi mobilitás – kerülj át egyik társadalmi rétegből a másikba. Paraszt gyereke ne legyen paraszt, legyen értelmiségi. Értelmiségi gyereke ne legyen értelmiségi... Legyen (ebben van már némi gúny) portás, fűtő... Igen. A társadalmi mobilitás – sok vonatkozásban pozitív társadalmi eszményével – a politika nem csak élt, de (alaposan) *visszaélt*. Az öröklődés minden szakmában nem volt kívánatos... Később – szerencsére – ismét változott a politika, s tán leginkább a társadalmi köztudat. Manapság újra találunk sok jó példát – szinte – dinasztiákra, orvosoknál, ügyvédekénél, de cukrászoknál, autószerelőknél is...

A művészet ebből a szempontból is igen speciális, igen érdekes. Író gyereke ritkán lesz író (persze van rá példa), filmes fia sem sűrűn lesz filmes (persze erre is van példa), de színész, zenész, képzőművész gyermeke *sokszor folytatja* szülei hivatását! Miért?! Mert rendkívül *erős* a presszió, *a hatás*, a ráhatás! A színész *otthon* tud próbálni, a zenei előadóművész *otthon* tud gyakorolni, s a képzőművész szülő is *jellemzően otthon* dolgozik (még ha esetleg elkülönített lakrészben, netán műteremben), otthon fest, rajzol, mintáz, s a gyermek szinte, de tán valóságosan is az anyatejjel szívja magába a műterem illatát, a festékét, a hígítóét... S leginkább: *az életformát!*

Nos, mindez fokozottan így lehetett a Lelkes családban.

Az *első generáció* – nevezzük így a szülőket - *Dergács Mária és Lelkes István* mindketten *festő-szakon végeztek* a Magyar Képzőművészeti Főiskolán, ráadásul egy évben, 1934-ben, s erős hivatástudattal is kezdték pályájukat. S miközben járták az országot 1935-től, s megfordultak Kiskunmajsán, Kőszegen, majd végleg 1947-ben találtak otthonra itt Csepelen, azonközben sorban *születtek a gyerekek*, összesen öten, ráadásul az ország öt helyszínén. István Pécsen, László Szegeden, Péter Szombathelyen, András Kőszegen, majd már a fővárosban Mária. S közben mindannyian folyamatosan és *intenzíven szívták magukba* az ismereteket, hiszen mind *a négy fiú* a budapesti legendás *Képzőművészeti Gimnáziumba járt*, s ott is érettségizett, vagyis már 14 évesen szinte elkötelezték magukat a képzőművész pálya mellett. Csak a kései gyermek Mária jutott el némi kerülővel – technikumon keresztül – a pályára, de végül ő is belsőépítész lett. S amit tapasztalhatunk: *mindegyik második generációban erős a képzőművészeti véna*, s ez a körülmény ezen a ma itt nyíló kiállításon is szuggesztíven érzékelhető, ugyanakkor a kiállítás *igen összetett*, sokrétű. Látunk festményeket (sokféle technikában!), látunk rajzokat (sokfélét, autonóm és alkalmazott funkcióban, szintén sok technikában), látunk nyomatokat, fotókat (szintén alkalmazott és autonóm fotográfiákat is), valamint szobrokat, kisplasztikákat. tervezőgrafikai műveket, kilépést az ötvösség, a textilművészet felé. S ami ezzel együtt feltűnő: egyedileg is minden családtagra és minden kiállítóra *a sokoldalúság*, a sokféleség jellemző, amit csak alátámaszt, és még izgalmasabbá tesz, hogy fontossá válik akár film, a zene vagy az irodalom is... vagyis – mint ahogy az egész családra –, úgy az *egész kiállításra* is az a jellemző, hogy *nincs semmi monotonia*. Az egész látvány-együttest áthatja a *változatosság*, a *sokirányú érdeklődés* szelleme. Hasonló „méretű” sokgenerációs családot – *ebben a történelmi időszakban* – keveset ismerünk. Talán a Breznay család és a Csepelen is ismert Székács család lehet hasonló, de azokban is talán nem érzékelhető ez a fajta *szerteágazóság*.

S most pár szót a kiállítókról:

Lelkes István (1908-2000) Budapesten született, s tán az *univerzalitás* tőle ered és terjed is tovább családjában. A Szőnyi Istvánnál, Glatz Oszkárnál és Réti Istvánnál, valamint jeles grafikus mestereknél eltöltött évek lehetővé tették, hogy a szakmailag kiválóan felkészített, művészi és tanári ambíciókat egyaránt ápoló fiatalember nagy ívű pályát fusson be, aki ráadásul később zenei karvezetéssel is éppúgy foglalkozott, mint képzőművészeti körvezetéssel. Lelkes István pályáján meghatározó körülmény vallásossága és széles szakmai érdeklődése, s ezt ez a ma tőle bemutatott kis kollekció is bizonyítja. Templomi freskókat éppúgy készített,

mint belső berendezéseket, kegytárgyakat. A mindezt bemutató fotókollekció ma is meggyőző igényességű. Ugyanakkor ekkori festészete alapműve a római iskola hatását is felmutató *Kőszegi táj tehenekkel* című kitűnő festménye, amely mellé társulnak remek akvarelljei és nagyon figyelemreméltó puha ceruzás vázlatai. A kiállítás legkorábbi műve is tőle származik, 1929-ben – főiskolásként készített – bravúros tollrajza. Egész életében tanított (habitusában izgalmasan keveredett a tudósi és művészi ambíció), s mindemellett olyan eszményeket képviselt, amelyek a kommunizmus éveit inkább ellenkezést, mint támogatást hoztak számára.

Felesége *Lelkes Dergács Mária (1910-1991)*. A nyolcvanegy évet élt művész is otthonról hozta a művészet „ízét”, hiszen édesapja, s nagyapja is ötvös volt. Ő maga Réti István és Baranski E. László növendéke a Képzőművészeti Főiskolán. Férjével együtt 1934-ben fejezték be tanulmányaikat, s a családalapítást követően mindkettejüknél egész életükben fontos a *tanítás iránti elkötelezettségük*. Azonban nagyon figyelemreméltó, hogy a család folyamatos szaporodása mellett is Dergács Mária megmaradt festőművésznak is. Itt látható akvarelljei bizonyítják magas szintű felkészültségét a bukolikus csendéletektől a nagytávlatú tájképekig. Nagyméretű akvarelleket is készített, s itt is jó érzékelni, hogy fiatalkori és időskori munkái között is milyen értékhidat húz folyamatos minőségi munkája.

A szülők *négy fia* pályáivében egészen különleges, *ahogy* átívelik a budapesti Képzőművészeti Gimnáziumot. Az 1937-ben született *István* 1951 és 1955 között volt az iskola növendéke, méghozzá a képzőművész osztályban. Nagy hatással volt rá kitűnő tanára Basilides Sándor, aki pályaválasztását is befolyásolta. Jó osztályba járt, osztálytársa volt – mások mellett – Engel Tevan István, Jurida Károly, Mór Tamás, Stein Anna vagy Zsuráffy Mária. Öccse, az 1940-ben született *László* vette át a gimnáziumi staféta botot, aki 1954 és 1958 között volt az iskola tanulója, ahol ötvösnek készült, s osztálytársa volt Kocsis Imre, Csíkszentmihályi Róbert, Kótai József vagy Lőrincz Győző. Lászlótól az 1942-ben született *Péter* vette át azt a bizonyos váltóbotot, aki 1956 és 1960 között volt díszítő festő szakos növendék, például Polgár Ildikó és Simon Imola osztálytársaként. Majd következett az 1943-ban született *András*, aki 1958 és 1962 között járt ugyanebbe az iskolába, természetesen képzőművészeti tagozatosként, mint Mayer Berta, Bodóczky István, Gábor István, Méhes László, Szok Iván, Mészáros Géza, Tölg-Molnár Zoltán és mások osztálytársa. Azt hiszem *egyedülálló ív* ennek a *négy fiúgyermeknek a folyamatos jelenléte* a Török

Pál utcában 1951 és 1962 között (az első dátum az első fiú tanulmányainak *a kezdete*, a második dátum a negyedik fiú tanulmányai *befejezésének* az éve...).

S természetesen, hogy a mind a négyen *folytatták* művészeti tanulmányaikat. A Képzőművészeti Főiskolán csak István, a másik három fiatalember pedig az Iparművészeti Főiskolán.

Ifj. Lelkes István személye abban is különleges, hogy (ilyen is kevés van!), ő is ugyanúgy Szőnyi Istvánnál kezdte tanulmányait, mint édesapja, s közben eltelt majd harminc év! István ezt követően Pap Gyula, Hincz Gyula, Pór Bertalan növendéke volt, 1961-ben fejezte be tanulmányait, hosszú évtizedek óta Hódmezővásárhelyen él és alkot. *Rendkívül* sokoldalú művész, aki egyfajta klasszikus festői felfogását a természet- és állatábrázolás intenzív képviselőjébe emelte át. Mindebből látunk a kiállításon egy jelentős válogatást. Mindemellett Lelkes István sokoldalúsága megnyilvánul abban is, hogy jeles művészettörténeti oktató, előadó, aki éppúgy foglalkozik illusztrációval, mint fotografálással, s restaurálással éppúgy, mint például díszlettervezéssel és természetesen ír is. E kiállításon drámai munkája, ahogy 1968-ban reagált a cseh bevonulásra, a kelet-európai szabadság küzdelmek elnyomására, s mindezt ló-kompozíción keresztül teszi, abban az évben, tehát 31 évesen, mintegy asszociálva Huszárik Zoltán *Elégia* című, a lovak elsiratását bemutató remekművére. Elgondolkoztató, hogy e több mint fél évszázadot átívelő művészi munkásság – önálló kiállítás keretében – még nem volt bemutatva a fővárosban...

A következő három Lelkes fivér között újabb összekötő kapocs, hogy mindhárman az Iparművészeti Főiskola hallgatói voltak, s ugyanúgy, mint a „kisképzőben”, itt is „kézen fogva”, olyannyira, hogy László és Péter egyszerre, 1967-ben diplomázott, de míg László belsőépítészként Szrogh György, Jánossy György, Németh István, Vámosy György növendékként, addig Péter ipari formatervező szakon.

Lelkes László (1940) belsőépítész diplomával a zsebében – s miközben gyakorolta végzettség szerinti hivatását is – a legkiválóbb magyar fotóművészek közé verekedte be magát. E kiállításon utazási élményeiből készített sorozataiból villant fel egyet-egyét a néző számára, valamint különleges az a kompozíciója, amely Klösz György 1894-ben készített budapesti fotográfiájára mutat be parafrázist, melyeket László először 1973-ban, majd pedig 2013-ban készített. Így áll előttünk a város fejlődését, alakulását bemutató személyes kép sorozat. De Lelkes László a magyar alkalmazott fotográfia kiemelkedő képviselője is, a

műtárgyfotózástól, az enteriőrökig, esetében is egyfajta klasszikus felfogást képviselve.

Lelkes Péter (1942) is tehát 1967-ben diplomázott, ipari formatervezőként tehát, a legendás szakalapító Dózsa Farkas András növendékeként. Péter pályája talán a legegyszerűsebb ívű és a legkövetkezetesebb, ugyanis folyamatos designeri tevékenységével jutott egyre magasabbra. E kiállítás bemutatja, hogy a valamikor nagyhírű magyar híradástechnikai ipar mennyire fontosnak tekintette a designt, a formatervezést, épp Péter munkássága által, aki mindig követte a kor, az adott high-tech követelményeit. Gyakorlati munkásságában nagy szerepet kapott az ökonómia, az ergonómia, az igényes funkcionális formakultúra. Talán Péter lett területe „legközéletibb” személyisége, szakmaszervezői feladatokat is vállalva jutott egyre magasabbra, miközben jelessé vált publikációs tevékenysége, s egyetemi magán- tanári munkássága is. Pályafutása elismerésének tekinthetjük, hogy 2011-től a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja.

S a sors szomorúsága, hogy a két fiatalabb Lelkes testvér már nincs közöttünk. Az 1943-ban született András 2009-ben hunyt el, a legfiatalabb Lelkes testvér, Mária pedig – mindenki *Lelkes Marija* –, aki 1948-ban született 2011-ben hagyott itt minket.

Lelkes András is tehát az Iparművészeti Főiskolán szerzett diplomát, mégpedig textil-szakon, ahol Eigel István, Gerzson Pál voltak alakrajz tanárai, s Szilvitzky Margit volt szaktanára. Pályája festőként bontakozott ki, fontossá vált életében a Balaton felvidék, súlyos természetábrázoló művésszé vált, valamint pályája meghatározó részévé vált egyházművészeti munkássága. Itt látható képein is a szuggesztív természetábrázoló művész áll előttünk, aki erőteljes atmoszférateremtésre volt képes.

S látjuk munkáit, terveit a másik, fiatalon elhunyt Lelkes gyermek, a 63 évesen közülünk eltávozott Máriának (1948-2011), aki középiskolába már nem a Képzőművészeti Gimnáziumba járt, hanem az Ybl Miklós Építőipari Technikumban érettségizett, s innen folytatta szakmai útját az Iparművészeti Főiskolára, ahol belsőépítész diplomát szerzett. A külső és belső környezet formálása, alakítása egyaránt foglalkoztatta. Belsőépítészként is aktív volt, de tervezett emlékműveket, parkokat. Mindebből látunk e kiállításon egy jól tömörített esszenciát. Igen rokonszenves, aktív, eleven, vitalitással telt személyiséggel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy élete utolsó szakaszában folyamatosan tervezte és rendezte férje, König Róbert Munkácsy-

díjas grafikusművész kiállításait, aki a Képzőművészeti Egyetem tanára is volt, s aki – szintén nagy fájdalomkora – Mária után három évvel szintén elhunyt. Mindkettejük jelentős életműve gondozást igényel.

S ez a kiállítás azért is különleges, mert *van és igen sok tehetséggel teli a harmadik, sőt a negyedik generáció!*

Lelkes Péter fia *Lelkes Márk (1972)* immár a kortárs magyar szobrászat jeles értékteremtő alkotójának számít. Farkas Ádám növendékeként szerzett diplomát a Magyar Képzőművészeti Egyetemen, s itt látható munkáin is érzékelhető tág szellemi horizontja, historikum iránti érdeklődése, a különböző szobrászi alapanyagok szeretete (azok megmunkálásának bravúrossága), stílusának eredetisége. Márk szakmai szerepe pedig immár erős közösségi kisugárzású is, hiszen a zalaszentgróti művésztelep szervezése másfél évtizede szinte életműve szerves része.

Lelkes András fia *Lelkes A. Gergely (1971)* festőművész, aki viszont a Képzőművészeti Főiskola festő szakán, mint Molnár Sándor növendéke végzett 1998-ban. Sajátos tojástempera-olaj technikával dolgozva expresszív erejű, dinamikus festészet az övé, amelyet joggal nevezhetünk – a kiállításon látottak alapján is – földközelinek, de messze nem földhöz ragadtnak! Festőtechnikáját szuggesztíven kezelve különleges – nevezem így – matéria-festészet az övé.

S kiállítónk *Varga-Lelkes Annamária (1969)*, aki Lelkes Péter leányaként szívta magába a Lelkes-családban oly ismerős és természetes alkotóművészet levegőjét és lett kiadványtervező grafikus, alkalmazott grafikus. Mindennel foglalkozik, ami a nyomdával, nyomdai termékkel kapcsolatos, s kiállítási kollekciója is bizonyítja, hogy ez a széles spektrum milyen értékeket teremt a könyv, a plakát, a szórólap, a folyóirat területén. Ízlését elmélyült betűkultúra, tipográfiai szemlélet jellemzi, amely tehát az egyszerű információt is vizuális igényességgel állítja elénk.

S végül, de abszolút *nem* utolsó sorban jelen van tehát e kiállításon a *negyedik generáció Lelkes Borbála (1994)* személyében, aki lelkes Péter unokajaként, s Varga-Lelkes Annamária leányaként készül a pályára, de mint bemutatott munkái bizonyítják, a „készülés” fázisánál már előbbre is tart. Ő is a Képzőművészeti Gimnázium (immár hosszú ideje Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola) növendéke volt, ráadásul könyvszakon, így eddigi ambícióit igényes rajzkultúra, sokszorosított nyomatok, sőt akvarellek, diófafác rajzok jelzik.

Amelyet tehát elől járóban már jeleztem: feltűnő, hogy a Lelkes művészcsalád minden tagja főhivatású művész-létén, praxisán túl *valami mással* is foglalkozik. Vannak közöttük pályamódosítók, de vannak olyanok, akik módszeresebben haladnak pályájukon. Mindenesetre jellemzően aktív, extrovertált személyiségük többségüket kiemeli a műterembe zárkozó művész habitusából. E szempontok között kiemelten kell megemlítenünk a tanítás, a pedagógia iránti elkötelezettségüket. S ha mindezeket a körülményeket számba vesszük, akkor érzékeljük, hogy a dinasztia-alapító *Lelkes István-Dergács Mária házaspár személyisége* mennyire generációkon is áthatoló.

S még az is megkockáztatható, hogy *művészetképükben* is sok a közös vonás. Természetesen nem stílusban, hanem abban, hogy a művészet valamiféle olyan tárgyalkotó tevékenység, amely a *világ teljességét* próbálja befoglalni műveibe. A látvány, a realitás, a történelem, a természet, a szellem, avagy a spiritualitás, amely elvezet/het/ a szakralitáshoz. Az örökítés tehát sikeres lett. S bebizonyosodott, hogy az újabb generációk nem csak a családi minta által lettek művészek, hanem szuverén módon jelentkező tehetségük által. Mindannyian művészek, magasan kvalifikált, teljesítményt felmutató értelmiségiek, értékteremtők.

Végül köszönet a kiállítás rendezőjének Sára Ernő grafikusművésznek, az MMA rendes tagjának.

Miközben szeretettel emlékezünk az alapítókra, Mária nénire, Pista bácsira, s emlékezünk Máriára – inkább Marira -, Andrásra, az egész család, mindannyiuk számára oly fontos *csepeliségükre*, s miközben várjuk a folytatást (újabb Lelkes családtagok jelentkezését, mert úgy hírlik, hogy még ez is várható...), nagy és régi szeretettel nyitom meg a kiállítást.

Budapest, Csepel Galéria, 2015. október 2.

Feledy Balázs